

Følg aktørerne

Lars Handesten: *Litteraturen rundt. Aktører i det litterære felt*. Frederiksberg: Samfundslitteratur 2018, 247 sider, 250 kr.

Litteratursociologien, som gennem årtier førte en relativt tilbagetrukken tilværelse på universiteterne såvel som i offentlige debatter, er gennem de seneste år vendt tilbage, men heldigvis i opdateret og revitaliseret skikkelse. Herom vidner adskillig nyere tværfaglig og tværdisciplinær forsknings- og undervisningsaktivitet, men også den udgivelse, som i det følgende kort skal præsenteres, diskuteres og forsøgsvis vurderes.

Siden Hans Hertel i 1972 supplerede sin oversættelse af Robert Escarpits *Sociologie de la littérature* (1958, da. *Bogen og læseren*) med en fyldig og for sin tid bemærkelsesværdig beskrivelse af “Det litterære system i Danmark”, har der ikke været forsøgt noget samlet sociologisk baseret eller samfundsvidenskabeligt anlagt, opdateret overblik på det litterære felt med tilhørende institutioner, virksomheder, medier, funktioner og hovedaktører. Nævnes kan naturligvis nogle senere udgivelser af Hertel såsom *500.000 £ er prisen. Bogen i mediasymbiosens tid* (1996) og dele af artikelsamlingen *Bogmennesker* (2016) eller den som lærebog (mest for bibliotekarstuderende) tænkte antologi *Litteratursociologi* (red. af Erland Munch-Petersen, 1995); men ellers er det litterære felt mest blevet kortlagt som et delfelt blandt flere i det kulturelle rum, f.eks. af Peter Christensen Teilmann i hans *Kulturliv. Institutioner, praksis og formidling* (2010) og af Kristian Himmelstrup i *Kulturformidling. Grundbog i kulturens former og institutioner* (2013).

På denne baggrund kan det fastslås, at Lars Handesten, lektor ved Syddansk Universitet, lidet hårdtslående anmelder ved *Kristeligt Dagblad* og forfatter til en hel række vægtige bøger, bl.a. *Bestsellere. En kultur- og litteraturhistorie om de mest solgte bøger i Danmark siden 1980* (2014), udfylder et tomrum og reducerer en faglig mangel gennem sin nye bog, *Litteraturen rundt. Aktører i det litterære felt*, hvis erklærede målgruppe er “litteraturforskere, litteraturstuderende og litteraturinteresserede, der ikke alene vil læse litteratur, men også forstå, på hvilke betingelser litteraturen og læsningen af den bliver til i en social sammenhæng” (s. 12). Bogen skal aktuelt kortlægge “det felt og de institutioner, som litteraturen skabes, læses og formidles i”, og hvor den bliver tilskrevet værdi, idet Handesten tilstræber en art objektivt statusbillede over den situation, “at litteraturens enestående og selvfølgelige værdi lige nu anfægtes, og at systemet og dets aktører derfor er truet” (s. 27).

Nogen jammerklage får læseren imidlertid aldrig. Forfatterens tilgang er faglig og gennemført saglig, tonen er sobert neddæmpet på grænsen til det søvndyssende. Lærebogsgenren er således ramt præcist, samtidig med at det på prisværdig vis er lykkedes at

integrere faktisk stof såsom udgivelsesstatistikker og oplagstal i den løbende, i det store hele veldisponerede fremstilling.

Metodisk er det bogens ambition komplementært at kombinere Pierre Bourdieus sociologiske blik på kultur med Bruno Latours aktør-netværk-teori, jf. i øvrigt arbejdets undertitel. Inspirationen fra Bourdieu fremgår af brugen af termer som *felt* og ikke mindst opdelingen i økonomisk, kulturel og symbolsk *kapital*, hvorimod Latour kan siges at slå igennem, hver gang bogen, som det ofte sker, betoner dynamikker og kompleksitet i det litterære felt. Lars Handesten gør med rette opmærksom på, hvorledes ukritisk og overfladisk anvendelse af Bourdieu risikerer at reducere litteratur til simple aktionsreaktionsmønstre og begrænse individernes rolle til den at være “funktionærer styret af habitus og normer” i en institution og ikke levende mennesker med lyster og længsler, aversioner og præferencer (s. 33f.). Derfor importeres da også fra Latour nøglebegrebet *attachment*: Læseren kan, som det typisk hedder, “være attached til litteraturen, der med både sin form og sit indhold gør noget ved hende eller ham. Litteraturen har netop noget at byde på, som læseren kan blive lidenskabeligt engageret i og fascineret af. Læseren kan også være forbundet med forfatteren og omvendt – og med de andre læsere. Ligesom forfatteren kan være forbundet med en særlig æstetisk holdning, med sit stof, med sine generationsfæller, med sin redaktør og sit forlag” (s. 35).

Med bløde og humane formuleringer som disse sætter Handestens bog en faglig beskrivelsesramme, som så at sige er nede på jorden, i højde med det litterære felts reelle medvirkende. “Hvor Bourdieu får skabt et overskueligt fortolkningssystem med klare koordinater og dialektiske forhold mellem de magtudøvende og de underlagte, ser Latour et net af forbindelser og knudepunkter. De er ‘associerede’ på vidt forskellige måder: gennem samarbejde, sammenstød, spændingsforhold, addition, og idet de forsøger at inkludere eller ekskludere hinanden” (s. 35f.). Handesten refererer her ganske vist ikke Bruno Latour himself, men en på engelsk publiceret artikel fra et tysk socialvidenskabeligt tidsskrift; dog, dette rokker kun ved læserens tillid til Handesten som dedikeret latourianer, ikke ved passagens faglige relevans.

Forfatteren tager nemlig netop et netværksorienteret afsæt, både når han i sin bogs første del panorerer gennem feltet fra forfattere over forlag og forhandlere til anmeldere, kritikere og journalister for at ende hos læserne samt forskerne og formidlerne, og når han i bogens anden del efter devisen ‘Følg aktørerne’ gennemgår en overmåde velvalgt nyere *case*, nemlig Morten Papes bestseller *Planen* (2015). At denne bog med dens særlige skæbne kan kaldes litteratursociologisk signifikant, skyldes, at den klart manifesterer, at en bog godt kan vinde priser og blive en dundrende sællert, selv om den til at begynde med har fået valne eller direkte negative domme hos anmeldere på de landsdækkende dagblade. Bogen blev karakteristisk nok ikke kommenteret af bloggere fra den etablerede æstetisk orienterede scene, men lovprist i blogosfæren i øvrigt. Og den kritik, som især de yngre universitetsuddannede litterater stod for, druknede i mængder af positiv omtale, store interviews og gode salgstal. Ja, interessen for *Planen* holdt ved, ikke bare i det første par måneder, men det næste halvandet år, og dementerede derved den velkendte bourdieuske logik, “at når en bog appellerer til mange, må det bero på, at den appellerer til laveste fællesnævner og altså ikke besidder originale kvaliteter” (s. 180). Originaliteten hos Pape bestod i en dreven skribents beslutsomme valg af et interessant miljø, der ikke tidligere havde været beskrevet i dansk litteratur – en iagttagelse, som i øvrigt udgør ker-

nepointen i Lars Handestens egen behageligt ubrutale, men samtidig bemærkelsesværdigt ubegejstrede anmeldelse, som han i et sært anfald af flagellantisk ekshibitionisme optrykker i hele dens bovlamt parafraserende længde og derefter tygger lidt videre på. Langt mere oplysende forekommer den foranstående interviewbaserede konkrete redegørelse for Papes forlagsredaktørs altafgørende rolle og den efterfølgende reportage fra to læsekredse, den ene i kirkeligt regi, den anden mest bestående af tidligere folkeskolelærere. Her kommer bogen og litteraturen virkelig ned blandt folk, her leveres dels læseværdige indkig i bogproduktionens maskinrum, dels receptionsforskning i pagt med Handestens grundsyn, at vi alle sammen er læsere “knyttet sammen om bogen som konkret genstand og via den oplevelse, som den giver anledning til i læsningen” (s. 215). Ganske vist, siger han, har den professionelle læser altid noget for med litteraturen, fordi denne jo skal tjene et eller andet ærinde – man kan sige, at faglæsernes og amatørernes *attachment* på væsentlige punkter adskiller sig fra hinanden – men dér hvor de kan mødes, er i en fælles passion for litteraturen. “At være passioneret betyder at blive grebet af og underlagt noget, mens man oplever det, men også at have evnen til at tillade selv at blive overtaget af dette ‘noget’” (s. 216), skriver Handesten på bogens næstsidste side – idet han i øvrigt nok en gang læner sig op ad en andens kortfattede introduktion til aspekter af Bruno Latours tankegang.

Men læs lige igen passagen om den fælles passion. Hvor ville det dog have været herligt, om denne næsten erotiske entusiasme havde fået lov at smitte mere af på Handestens bog! Så ville han måske havde drøftet eller helt droppet sin rigide og underligt anakronistiske opdeling af den samtidige danske litteratur i de tre (mangelfuldt definerede) kategorier realisme, modernisme (!) og avantgarde (mekanisk repeteret s. 122, 124, 125, 131, 176 og 181), ligesom han (f.eks. s. 124 og 135f.) formentlig ville have undladt at støtte sig til Stig Hjarvards latterligt intetsigende læserundersøgelse – refereret af denne i nærværende tidsskrifts nr. 76 fra 2016 – hvis helt igennem forudsigelige konklusion lød, at folk læser bøger for at blive underholdt og slappe af (!), et facit, som opstod udelukkende fordi undersøgelsesdesignet stillede læsning af litteratur op som et valg mellem a) en totalt uspecificeret ‘diversiv’ og b) en videns- eller oplysningsorienteret tilegnelse af og fordybelse i en tekst.

Af væsentlig kvalitet i Handestens bog er betoningen af, at den litterære institution på mange måder kan siges at være i splid med sig selv, “fordi dens enkelte dele ikke restløst går op i et fælles mål og ikke altid følger en fælles logik” (s. 46). I stedet rummer institutionen, siger han, flere og ofte stridende institutioner og modinstitutioner. Forfatteren taler ligefrem om en magtfuld elites “suveræne kuratorer, der virker inden for rammerne af institutionaliseret traditionsbrud og en institutionaliseret individualisme” (s. 51).

Skønt man som anmelder i reglen bør afholde sig fra at bebrejde folk, at de ikke har skrevet en helt anden bog end den, anmelderen skal præsentere og tage stilling til, er det desværre umuligt at tilbageholde et lille hjertesuk over, at det kloge blik for paradokser og den opmærksomhed på dynamik og kompleksitet, som Handesten demonstrerer i de to ovenfor citerede passager, kun i ringe grad har fået lov at sætte præg på hans bog, hvis første, generelle, panorerende del med lethed kunne have været krydret med barmhjertige eksempler.

Der ville ellers have været en del paradokser, dynamikker og kompleksiteter at tage af. Handesten nævner i optakten til afsnittet “Den litterære institution”, hvordan der om-

kring Helle Helle er opstået en hel serie af forbindelser: Hun har gået på Forfatterskolen, får legatmidler af Statens Kunstfond, og forlaget modtager støtte af samme kunstfond til oversættelse af hendes bøger. Disse anmeldes af et relativt enigt korps af avisanmeldere med ansættelse på landets universiteter. Hun kommer ud på bibliotekerne og andre steder i ind- og udland og fortæller om sine bøger, bl.a. via offentlige støtteordninger, og derudover bliver bøgerne læst i læsekredse og i gymnasiernes dansktimer, og der bliver skrevet videnskabelige artikler og bøger om dem (s. 39). Som forklaring på dette net af forbindelser anfører Handesten så: “Overalt kan man lide lige præcis den realisme og stil, der er Helle Helles varemærke, og man er fascineret af det persongalleri, som hendes romaner rummer” (s. 39). Det er alt sammen fuldstændig rigtigt, men beskrivelsen misser den væsentlige pointe, at forfatterens praksis har nedbrudt selve barrieren mellem, hvad Bourdieu ville kalde henholdsvis autonomi- og bestsellerparadigmet, bl.a. ved netop ikke kun at producere ‘realisme’, men også som Rødbys svar på Samuel Beckett originalt at eksperimentere med komposition, fortælle teknik, syntaks samt senest i *de* (2018) med tempusformer og brug af pronominer.

En anden interessant mulighed for at illustrere det litterære felts kompleksitet antyder Handesten, når han i et afsnit om autodidakte over for forfatterskoleuddannede forfattere nævner Gladiatorskolen og dermed den tidligere forfatterskolerektor og højskoleskrivepædagog Hans Otto Jørgensen (s. 95f.) for så i det næste afsnit om forlagsdrift (s. 103) kort at komme ind på Gladiators særlige afregningsmodel. Hvad der misses her, er den oplagte mulighed for at tale om noget så enkelt som koncentration af magt og administrering af ‘definitions magt’, med Jørgensen som den paradoksale og for så vidt kategori-nedbrydende repræsentant for typerne ‘folkelig snob’ og ‘agrar avantgardist’.

En tredje misset chance for eksemplificering af paradokser og modsigelser udgøres af det fænomen, man måske kunne kalde *avantgardistisk mainstream*, og som her i landet dyrkes i en temmelig indspist rose- og krammekultur befolket dels af lyrikere og prosaister med (tidligere) tilknytning til Forfatterskolen, dels af yngre anmeldere og universitetslitterater. Dette litteratursociologiske fænomen belyses ikke i bogen, bl.a. velsagtens fordi det netop overskrider grænserne mellem de delfelter, som har afgjort dens komposition.

Sagt lidt anderledes kan man midt i al respekten og rosen indvende mod Handestens ellers så fortrinlige bog, at den med sin af Latour inspirerede sympati for de enkelte passionerede aktører gør disse en kende for uskyldsrene og ender med delvis at glemme sin egen af Bourdieu påvirkede opmærksomhed på højst reelle kampe om prestige og magt såvel som om økonomisk, kulturel og symbolsk kapital. Det er således simpelt hen for slapt at skrive, at Boghandlernes Gyldne Laurbær tildeles “for årets bedste bog” (s. 113). Her kan man med en nestor i skandinavisk litteratursociologi, svenske Johan Svedjedal, virkelig tale om disciplinens gamle akilleshæl, dens “vårderingsdistans”.

Generelt fremtræder *Litteraturen rundt* veldokumenteret og grundigt researchet, bl.a. hvor Handesten trækker på sin involvering i Bog- og litteraturpanelets successive rapporter. Men det lader sig ikke nægte, at store dele af bogens viden er ret så almen og/eller forældet viden. Og decideret besynderlig er følgende historisk deskriptive passage: “I anden halvdel af 1800-tallet havde højskolen sine egne forfattere, der skrev den såkaldte skolelærerlitteratur. Den handlede om landboliv og appellerede således direkte til de bønder, husmænd og håndværkere, som først og fremmest gik på højskole. I anden halvdel af 1900-tallet er det ikke længere landbobefolkningen, der dominerer højskolerne,

som af demografiske årsager nu bliver nødt til at henvende sig bredt ud i befolkningen. Sangen og det mundtlige foredrag står stadig centralt, mens litteraturen har en mere ydmyg plads” (s. 158). Her virker det (bemærk præsensformen), som om bogens forfatter har lånt fra et tyve eller tredive år gammelt manuskript, for hvis noget kendetegner højskolerne lige nu, er det da litteraturens fremskudte plads, ikke kun på skrivekurser, men som kunst og livsoplysning.

Underligt *outdated* virker også bogens bekymring på folkebibliotekernes vegne. Handesten stiller således den “gamle” bibliotekar, “der anbefalede sine ‘klienter’ god og lødig litteratur”, over for den “nye”, som ifølge ham (og de skeptikere, som han refererer til i en note) langt mere er “en brugsuddeler, der langer varer over disken til forbrugeren” (s. 154). Må det her være tilladt at minde om, at folkebibliotekernes personale i dag også består af professionelle formidlere og universitetsuddannede litteraturkonsulenter. Både disse og mere traditionelt skolede medarbejdere vil dog virkelig kunne få nytte af *Litteraturen rundt*.

Anmeldt af Erik Skyum-Nielsen

Den nihilistiske bibellæser

Anders Juhl Rasmussen: *Under stadig skælven. Peter Seebergs arkiv og værk*. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2018, 432 sider, 350 kr.

Ved sin død i 1999 efterlod Peter Seberg sig et arkiv bestående af manuskripter, breve, notater og ikke så lidt kuriosa: nogle fjer, en del falmende avisudklip, en slemt slidt læderkuffert, fotos, en papirflyver, lidt mønter, noget rav og meget andet. Hele herligheden lå ordnet og registreret i 2005, samme år som antologien *Peter Seeberg og Hald. At åbne arkivet* udkom. Arkivet befinder sig selvsagt i provinsen, på Hald Hovedgård ved Viborg. Seeberg var lokalpatriot og verdensborger, abonnent på Viborg Stifts Folkeblad og *Le Monde*. Inden for de seneste år har Dansk Sprog og Litteraturselskab udgivet en kommenteret udgave af Seebergs samlede prosafiktion, et arbejde som stadig pågår. En af redaktørerne for denne udgivelse er Anders Juul Rasmussen, og han har nu udsendt den på alle måder anseelige monografi *Under stadig skælven. Peter Seebergs arkiv og værk*. Titlen henviser til den efterhængte forkortelse i navnet på det parnasfjendtlige Selskab for Litteratur USS, som Seeberg var medstifter af, og som den dag i dag holder til på Hald. Anders Juul Rasmussen udgav for nogle år siden en bog om forlaget Arena, et forlag som Peter Seeberg spillede en aktiv rolle i, ikke mindst hvad angik etableringen af forlagets Arkiv for Ny Litteratur. De to arkiver, Seebergs og Arenas, har ikke altid været lette af holde ude fra hinanden. Meget der kunne have været i Seebergs arkiv, ikke mindst hans